

Лідыя Ёхансэн: Перакладаю тое, што люблю

— Ці папулярныя ў Нарвегіі раманы Інгвара Амб’ёрнсэна? Чаму Вы выбралі менавіта гэты твор?

— Раманы Амб’ёрнсэна тут не проста папулярныя — яны культавыя і, без сумневу, складаюць залаты літаратурны фонд Нарвегіі. Яго творы паступова расцягваюць на цытаты, асабліва пасля экранізацыі раманаў пра Эліна і “Апошняга палявання на ліс”. Улічваючы, што ў актыўную лексіку нарвежскай мовы ў наш час імпартуюцца адно амерыканізмы (прычым цэлымі прэдыкатыўнымі кавалкамі), гэта сапраўды неацэнны ўнёсак.

Аўтар і твор былі выбраныя наўмысна: я перакладаю тое, што люблю. А люблю я Амб’ёрнсэна за стыль і глыбокі сэнс, а таксама за тонкі, амаль карункавы псіхалагізм у грубым палатне прозы, то бок мужчынскай прозы. Заўважу, калі ўжо пачала пра “мэ і жо”: гэндэрная ватэрлінія тут не ў выбары моўных сродкаў або тэндэнцыі да лапідарнага сінтаксісу і семантычна не вызначаецца ўцёкамі ад канфліктнага суіснавання, маўляў, моўчкі праглыну і пайду. Тут пра мужчыну (ну, таго, які не плача) або а *contrario* — тое, што не жанчына, або — на фоне прыроды. Яго творы не тое што не пакідаюць абыякавымі, яны нібы блукаюць у падсвядомасці, ажно пакуль не зрастуцца з пачуццямі — гэта калі пры “паўторнай намінацыі” Амб’ёрнсэнам думаецца. Уся яго творчасць — гэта, па вялікім рахунку, сублімацыя мужчынскай адзіноты, якая якраз і пачынаецца з “23-й палаты”.

— Што падалося Вам самым складаным у перакладзе рамана “23-я палата”? Над чым Вы даўжэй за ўсё ламалі галаву?

— Найскладаней было знаходзіць час і беларускія слоўнікі, таму што нават самыя вялікія бібліятэкі Осла не маюць анічога беларускага, акрамя некалькіх дзясяткаў беларускіх кніг. Я, напрыклад, Караткевіча знайшла — але па-руску, а вось Быкаў (таксама ў перакладзе на рускую) стаіць на літару “Б” у адзеле рускай літаратуры, прычым ва ўсіх буйных бібліятэках...

А што да транспазіцыйных цяжкасцяў перакладу “Палаты”, адзначу хіба інвектывы, якія па-нарвежску маюць высокую абражальную інтэнсіўнасць, але, за адсутнасцю ў нарвежскай мове пласта табуяванай лексікі як такога, ужываюцца ў пісьмовым тэксе. І вось як гэта перакласці на беларускую, па магчымасці не залазячы ў русізмы або паланізмы, і не перасячы планку эстэтычнай дазволенасці, каб не атрымалася “выбуховага” эфекту, калі чытач скаланаецца, прабягаючы вачыма перакладзены афектыў? Ну, неяк слова за словам і развязалася — тэлефанавала ў вёску.

Карысталася таксама перакладнымі і арыгінальнымі беларускімі творамі ў сеціве, каб набрацца прыгожых словаў і выразаў. У асноўным — litaratura.org і knihi.com. Вялікі дзякуй ім за такую магчымасць.

— Раман Інгвара Амб’ёрнсэна “23-я палата” — гэта Вашая першая спроба ў перакладзе? Чым прыцягвае Вас такі літаратурны жанр, як мастацкі пераклад?

— Не, далёка не першая, калі гаварыць пра пераклад увогуле. Перакладам я займаюся шмат і даўно. Перакладаю з нарвежскай на французскую і наадварот, зрэчас працую з рускай. Што да беларускай, яшчэ ва ўніверсітэце перакладала вершы і прозу, часцей за ўсё з нямецкай, але ў шуфляду, улічваючы, што маладым далёка не паўсюль была дарога, асабліва тым, хто сам.

Пераклад з нарвежскай на беларускую — гэта на сённяшні дзень не больш чым хобі. Ляжыць яшчэ пара зборнікаў апавяданняў (найцудоўнейшая проза!) таго ж Амб’ёрнсэна, але не перагледжаных. Я іх сайту litaratura.org абяцала. Абяцала даўно, таму пішу гэта цяпер і заліваюся чырванню...

Мастацкі пераклад я да літаратурных жанраў не адношу. Як бы шмат мастацкага і літаратурнага там не было, гэта ўсё ж не зыходны мастацкі тэкст, таму ні фармальна, ні змястоўна жанрам быць не можа. Мастацкі пераклад — гэта хутчэй транспазіцыя літаратурнага жанру з культуры А ў культуру В, якая адбываецца ў межах лінгвістычных і экстралінгвістычных нормаў. І перакладчык тут — не творца, а вось якраз “пера”, а крэатыўна ці не — ну, мы ж не ствараем, мы ж пераказваем. Гэта заўжды трэба помніць пры перакладзе — каб самому са сваім эга недзе не засвяціцца. А калі ну аніяк нельга без эга і ідзе яно свядома — сядай і пішы сам ад сябе або паводле, але сам, бо пераклад — гэта дзейнасць у межах.

Прыцягвае мяне і мастацкі, і іншы пераклад тым, што ён дысцыплінуе. А таксама прыватным інтарэсам да кампаратыўных міжмоўных даследаванняў і тэорыі перакладу ўвогуле.

— Раскажыце, калі ласка, гісторыю выдання твора. Як вы атрымалі аўтарскі дазвол? Ці лёгка было дамовіцца з беларускімі выдаўцамі?

— У Нарвегіі пра пераклад дамаўляюцца праз выдавецтвы, таму што менавіта яны валодаюць аўтарскімі правамі. Калі ініцыятыва перакладу зыходзіць ад замежнага выдавецтва, яно само дамаўляецца пра продаж правоў. А калі ініцыятыва належыць прыватнай асобе (як у выпадку з “Палатай”), то спярша гэтай прыватнай асобе трэба атрымаць спецыяльны дазвол на пераклад (гэта не тое самае, што правы на твор), а пасля

самастойна шукаць замежнае выдавецтва, якое можа быць зацікаўленае ў перакладзе.

Дамовіцца з нарвежскім выдавецтвам было лёгка, яны вельмі радыя перакладам, так што варта было адно патэлефанаваць. Пошукі беларускага выдавецтва ішлі з пераменным поспехам.

Асобным радком: шчыра дзякую **Алесю Квіткевічу** за яго неацэнную апэратыўную дапамогу! Ён дапамог мне з кантактнай інфармацыяй беларускіх выдаўцоў і выдавецтваў, якія сядзяць ў інтэрнэце, нібы ў падполлі, а таксама падбадзёрыў з самага пачатку.

Калі пачаліся пошукі выдаўца ў Беларусі, я сядзела з адчуваннем, што аніякім выдаўцам аніякія пераклады на беларускую не трэба, што перакладаў з нарвежскай — хоць распаражыся. Выдаваць ніхто не хацеў, выдаўцы збольшага на мае электронныя лісты не адказвалі, а калі адказвалі, бывала, выходзіла нейкая камедыя. Адзін замест адказу (бярэцца друкаваць ці не), напісаў нейкі абсурд, маўляў, як цудоўна, што нашыя беларускія дзяўчаты, выходзячы замуж за мяжу, усё ж не забываюць сваёй роднай мовы... Расчараваньні ў не было, таму што не было асабліва абсыпаных флёрам чаканьняў. Апрача таго, я маю ўяўленне, як і каго ў Беларусі друкуюць.

Пра ўсё гэта я раскажваю не абагульняючы — гэта мой прыватны выпадак. Твор нарэшце з’явіўся ў выдавецтве Змітра Коласа.

— Якія творы і якія аўтары папулярныя ў Нарвегіі? Якая літаратура іх больш цікавіць — сучасная ці класічная? Свая ці перакладная?

— Усё, што папулярнае, ляжыць на самых бачных месцах у кнігарнях. Купляюць тут твая кнігі, якія рэкламуюцца. Вось, напрыклад, Біблію на народную мову пераклалі і пусцілі моцную рэкламную кампанію. Прадаецца за мілую душу! Але не думаю, што гэтаксама масава, як купляецца, яна чытаецца. Ну, можа хто й разгорне. Логіка за гэтым чыста нарвежская: “kjekt å ha”, “добра мець”. Перакладаецца шмат, у параўнанні з нарвежскай літаратурай — ашаламляльна шмат. Пераклады робяцца ў асноўным з ангельскай і шведскай. З далёкіх моваў пераклад карыстаецца попытам не так часта. У 2008, напрыклад, выйшаў пераклад на нарвежскую В. Быкава “Сотнікаў” — пра яго ніхто не гаварыў, ніхто не пісаў і яго нельга было ўбачыць на паліцах у кнігарнях. Помню, мне яго заказваць даводзілася.

Чытаюць дэтэктывы, але выбітных нарвежскіх аўтараў няшмат, і патрэбаў рынку яны не задавальняюць, да таго ж, многа дрэннага. А шведы перакладаюцца імгненна і чытаюцца хораша. Цяпер са шведаў Лейф Г. В. Пэшон і Каміла Лэкберг добра ідуць, Стыг Ларсан з моды неяк ужо і выйшаў.

Сярод лідараў продажаў таксама кнігі пра харчаванне: зноў жа пераклады са шведскай — Эенфельт, Далквіст, Скалдэман. Цяпер у Нарвегіі праз гэтую харчовую “нову хвалю” крызіс з маслам, дарэчы.

Папулярная літаратура — сезонная: пад Каляды добра прадаваліся два дзівакі, якія склалі кнігу пра тое, як напрывязаць розных упрыгожанняў на елачку, а таксама кніга з гісторыяй пра дровы. Хутка Вялікдзень, думаю, зноў гэтыя дзівакі першымі ў кнігарнях будуць, але ўжо з вывязанымі зайцамі, курамі і яйкамі.

Нарвежцаў, тых, хто “ў-прынцыпе-чытае”, цікавіць усё, што рэкламуецца. Але, калі старое запакаваць у бліскучую абгортку — таксама добра пойдзе. Вось летась: варта было ў газетах надрукаваць нядаўна знойдзеныя фотаздымкі Нансэна ў касцюме Адама — адразу ўсё, што пра яго пісалася, добра пайшло. Гэта спрацоўвае таксама ў дачыненні да класічных прыгожа перавыдадзеных твораў.

— Як Вы думаеце, што з нарвежскай літаратуры магло б зацікавіць беларускага чытача? Чаму?

— Шмат чаго: той жа Ингвар Амб’ёрнсэн, Енс Б’ёрнэбу, Карстэн Алнэс, Арыльд Нюквіст, Лаш Собі-Крыстэнсэн, Аннэ Рагдэ, Ю Нэсбё, Ханс Улаў Лалюм, Арнэ Нэс. Глыбока, псіхалагічна, цікава. А куды без Кнута Гамсуна з Ібсэнам? Усе яны ў нейкай ступені сугучныя беларускай літаратуры, прасякнутыя любоўю да чалавека. Беларускаю літаратуру такія пераклады ўзбагацілі б і ўпрыгожылі наймаверна.

— Ці плануеце перакладаць з нарвежскай (ці нейкай іншай) мовы далей? Ці ёсць на прыкмеце наступны твор для перакладу?

— Буду аптымістам. Мне хацелася б працягваць перакладаць на беларускую, няхай сабе й як хобі, каб толькі гэта некаму было патрэбна. Перакладаць з нарвежскай, шведскай і дацкай. Са шведскай у першую чаргу пераклала б найцудоўнейшы раман Мустафы Кана, а з дацкай — Іб Мікаэля і Юнаса Бэнгсана.

Цяпер перакладаю “Свет Сафіі” Юстэйна Гордэра, думаю скончыць да канца году.